

PANDEMIYA SHAROITIDA YANGI TIBBIY TERMINLARNING SHAKLLANISHI VA LINGVISTIK TAHLILI

Davurova Soxiba Usanboevna

Tillar kafedrasi stajyor-assistenti, SamDTU

Iskandarova Iroda Ulugbek qizi, Xodjakeldiyeva Aziza Baxtiyorovna

Usmonova Jasmina Raxmatillo qizi, Murodullayeva Farangiz Fazliddin qizi

Urolova Sevinch Matlab qizi, Xolmurotov Komilbek Akmaljon o'g'li

SamDTU, Davolash fakulteti 170 guruh talabalari

Annotatsiya:

Pandemiya sharoitida, xususan COVID-19 davrida tibbiy terminologiya tizimi sezilarli darajada boyidi va yangilandi. Ushbu maqolada pandemiya davrida shakllangan yangi tibbiy terminlarning kelib chiqishi, lingvistik xususiyatlari hamda ularning ilmiy va amaliy ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, yangi terminlar asosan lotin, yunon va ingliz tillari asosida shakllanib, qisqartmalar, neologizmlar va semantik kengayishlar orqali yuzaga kelgan. Ushbu terminlar global tibbiy muloqotda muhim o'rin egallab, diagnostika va epidemiologik nazorat jarayonida muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: pandemiya, COVID-19, tibbiy terminologiya, neologizm, lingvistik tahlil, global sog'liqni saqlash.

ФОРМИРОВАНИЕ НОВЫХ МЕДИЦИНСКИХ ТЕРМИНОВ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ И ИХ ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

Давурова Сохиба Усанбоевна

Стажёр-ассистент кафедры языков, СамГМУ

Искандарова Ирода Улугбек кизи, Ходжакелдиева Азиза Бахтиёровна

Усмонова Жасмина Рахматилло кизи, Уролова Севинч Матлаб кизи,

Муродуллаева Фарангиз Фазлиддин кизи,

Холмуратов Комилбек Акмалжон угли

Студенты 170 группы Лечебного факультета

Самаркандского государственного медицинского университета

Аннотация

В условиях пандемии, в частности в период COVID-19, система медицинской терминологии значительно обогатилась и обновилась. В данной статье анализируются происхождение новых медицинских терминов, сформировавшихся в период пандемии, их лингвистические особенности, а также их научное и практическое значение. Результаты исследования показывают, что новые термины в основном формируются на основе латинского, греческого и английского языков, а также возникают посредством сокращений, неологизмов и семантического расширения. Эти термины занимают важное место в глобальной медицинской коммуникации и служат важным инструментом в диагностике и эпидемиологическом контроле.

Ключевые слова: пандемия, COVID-19, медицинская терминология, неологизм, лингвистический анализ, глобальное здравоохранение.

FORMATION OF NEW MEDICAL TERMS DURING THE PANDEMIC AND THEIR LINGUISTIC ANALYSIS

Davurova Sokhiba Usanboevna

Trainee Assistant of the Department of Languages,

Iskandarova Iroda Ulugbek qizi, Xodjakeldiyeva Aziza Baxtiyorovna

Usmonova Jasmina Raxmatillo qizi, Murodullayeva Farangiz Fazliddin qizi

Urolova Sevinch Matlab qizi, Xolmuratov Komilbek Akmaljon ugli

Students of Group 170, Faculty of General Medicine,

Samarkand State Medical University

Abstract

During the pandemic, particularly in the period of COVID-19, the system of medical terminology has been significantly enriched and updated. This article analyzes the origin of new medical terms formed during the pandemic, their linguistic features, as well as their scientific and practical significance. The results of the study show that new terms are mainly formed based on Latin, Greek, and English languages and emerge through abbreviations, neologisms, and semantic

expansion. These terms occupy an important place in global medical communication and serve as essential tools in diagnostics and epidemiological control.

Keywords: pandemic, COVID-19, medical terminology, neologism, linguistic analysis, global health.

Kirish:

Pandemiyalar insoniyat tarixida katta ijtimoiy, iqtisodiy va ilmiy o'zgarishlarga sabab bo'lib kelgan murakkab global hodisalardan biridir. Ular nafaqat aholi salomatligiga, balki davlatlar iqtisodiyoti, ijtimoiy hayoti va ilmiy taraqqiyotiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Tarixiy manbalarda qayd etilgan yirik pandemiyalar, jumladan, o'lat, ispan grippi va boshqa yuqumli kasalliklar insoniyat taraqqiyotiga katta ta'sir ko'rsatgan. Zamonaviy davrda esa COVID-19 pandemiyasi global miqyosda keng tarqalib, sog'liqni saqlash tizimi faoliyatini tubdan o'zgartirdi va tibbiyot fanining yangi yo'nalishlarda rivojlanishiga turtki berdi.

COVID-19 pandemiyasi nafaqat yangi kasallikni o'rganish, balki uni ifodalovchi terminologik tizimning ham jadal rivojlanishiga olib keldi. Qisqa vaqt ichida yangi tibbiy tushunchalar, atamalar va qisqartmalar paydo bo'lib, ular ilmiy va amaliy tibbiyotda keng qo'llanila boshladi. Ushbu jarayon tibbiy terminologiyaning dinamik va moslashuvchan tizim ekanligini yaqqol namoyon etdi. Yangi terminlar asosan ingliz tili asosida shakllanib, global ilmiy muloqot vositasiga aylandi hamda boshqa tillarga tez sur'atda kirib bordi.

Pandemiya davrida yuzaga kelgan terminlar ko'pincha tezkor ravishda shakllanib, qisqa muddat ichida xalqaro miqyosda standartlashdi. Bunday terminlar nafaqat ilmiy maqolalarda, balki ommaviy axborot vositalari, rasmiy hujjatlar va kundalik nutqda ham keng qo'llanila boshladi. Bu esa tibbiy terminologiyaning nafaqat ilmiy, balki ijtimoiy kommunikatsiyadagi ahamiyatini ham oshirdi. Shu bilan birga, yangi terminlarning tez tarqalishi ayrim hollarda ularning noto'g'ri talqin qilinishi yoki turlicha tushunilishiga ham sabab bo'lishi mumkin.

Zamonaviy tibbiyotda terminlarning aniq va standartlashtirilgan shaklda qo'llanilishi alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki terminologik aniqlik diagnostika jarayonining samaradorligini oshiradi, ilmiy muloqotni yengillashtiradi hamda epidemiologik monitoring va statistik ma'lumotlarni to'g'ri yuritish imkonini beradi. Xalqaro tashkilotlar, xususan, Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (WHO) tomonidan ishlab chiqilgan terminologik standartlar bu jarayonda muhim rol o'ynaydi.

Shu sababli pandemiya sharoitida yangi tibbiy terminlarning shakllanishi, ularning lingvistik xususiyatlari va qo'llanilish mexanizmlarini o'rganish nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham dolzarb masala hisoblanadi. Bu esa zamonaviy tibbiyot va lingvistika kesishgan nuqtada muhim ilmiy yo'nalish sifatida qaraladi.

Materiallar va metodlar :

Mazkur tadqiqot davomida pandemiya davrida shakllangan tibbiy terminologiyani o'rganishga qaratilgan ilmiy manbalar kompleks ravishda tahlil qilindi. Xususan, COVID-19 pandemiyasi bilan bog'liq bo'lgan terminologik birliklar, Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (WHO) tomonidan e'lon qilingan rasmiy hisobotlar, zamonaviy tibbiy lug'atlar, ilmiy maqolalar hamda epidemiologik ma'lumotlar asosiy manba sifatida tanlab olindi. Ushbu manbalar pandemiya davrida yuzaga kelgan terminlarning shakllanishi, qo'llanilishi va lingvistik xususiyatlarini o'rganishda muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qildi.

Tadqiqotni amalga oshirishda bir qator ilmiy-uslubiy metodlardan foydalanildi. Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish metodi yordamida mavjud nazariy qarashlar, terminologik yondashuvlar va ilmiy konsepsiyalar umumlashtirildi hamda pandemiya davrida terminologiyaning rivojlanish tendensiyalari aniqlashtirildi. Lingvistik tahlil doirasida esa semantik va morfologik yondashuvlar qo'llanildi. Semantik tahlil orqali terminlarning ma'no o'zgarishlari, ularning kontekstual qo'llanilishi va kommunikativ funksiyalari o'rganildi. Morfologik tahlil yordamida esa terminlarning tuzilishi, ya'ni prefiks, suffiks va ildiz elementlari asosida shakllanish xususiyatlari tahlil qilindi.

Qiyosiy metod yordamida pandemiyadan oldingi va pandemiya davridagi terminologik birliklar o'zaro solishtirilib, ularning o'xshash va farqli jihatlari aniqlab berildi. Bu esa yangi terminlarning paydo bo'lish sabablari va rivojlanish tendensiyalarini tushunishga imkon berdi. Tavsifiy metod esa terminlarning qo'llanish doirasi, ularning ilmiy va amaliy tibbiyotdagi o'rni hamda kommunikativ ahamiyatini izohlashda qo'llanildi.

Tadqiqot materiali sifatida COVID-19 pandemiyasi bilan bog'liq terminlar majmuasi, ilmiy jurnallarda chop etilgan maqolalar, rasmiy sog'liqni saqlash tashkilotlari tomonidan e'lon qilingan hujjatlar hamda xalqaro terminologik manbalar tanlab olindi. Ushbu materiallar asosida terminlarning shakllanish mexanizmlari, ularning lingvistik xususiyatlari va global miqyosda qo'llanilish jarayoni chuqur tahlil qilindi.

Shuningdek, tadqiqot davomida pandemiya terminologiyasining zamonaviy holati, uning xalqaro standartlarga mosligi va amaliy tibbiyotdagi ahamiyati ham inobatga olindi. Bu esa tadqiqot natijalarining ilmiy asoslanganligi va amaliy qiymatini yanada oshirishga xizmat qildi.

Natijalar:

O'tkazilgan tadqiqot natijalari pandemiya davrida shakllangan tibbiy terminologiya tizimi sezilarli darajada boyiganini va yangi lingvistik birliklar bilan to'ldirilganini ko'rsatdi. Tahlil natijasida pandemiya davrida paydo bo'lgan terminlar bir necha asosiy guruhlariga ajratildi hamda ularning shakllanish xususiyatlari aniqlashtirildi.

1. Neologizmlar (yangi terminlar)

Pandemiya davrida mutlaqo yangi tushunchalarni ifodalash zarurati natijasida yangi terminlar — neologizmlar paydo bo'ldi. Ushbu terminlar kasallikning o'ziga xos xususiyatlari, epidemiologik holati yoki ijtimoiy jarayonlarni ifodalash uchun yaratilgan. Masalan:

COVID-19 — yangi koronavirus infeksiyasiga berilgan rasmiy nom bo'lib, kasallikni aniq va qisqa ifodalashga xizmat qiladi;

lockdown — karantin choralarining qat'iy shaklini ifodalovchi termin;

infodemic — pandemiya bilan birga noto‘g‘ri yoki ortiqcha axborotlarning tez tarqalishini bildiradi.

Bunday neologizmlar pandemiya sharoitida yangi ijtimoiy va tibbiy reallikni aks ettiradi hamda terminologik tizimning moslashuvchanligini namoyon qiladi.

2. Qisqartmalar (abbreviations)

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, pandemiya davrida qisqartmalar keng qo‘llanilgan bo‘lib, ular murakkab ilmiy tushunchalarni ixcham va tez ifodalash imkonini beradi. Masalan:

SARS-CoV-2 — kasallikni qo‘zg‘atuvchi virusning ilmiy nomi;

PPE (Personal Protective Equipment) — shaxsiy himoya vositalari majmuasi.

Qisqartmalar ilmiy va klinik muloqotni yengillashtiradi, biroq ularning haddan tashqari ko‘pligi ayrim hollarda tushunmovchiliklarga ham olib kelishi mumkin.

3. Semantik kengayish (semantic extension)

Pandemiya davrida mavjud terminlar yangi kontekstda qo‘llanilib, ularning ma‘nosi kengaygani kuzatildi. Masalan:

quarantine — ilgari faqat yuqumli kasallik bilan bog‘liq shaxslarni ajratishni bildirgan bo‘lsa, pandemiya davrida keng ijtimoiy cheklov choralarini ham ifodalay boshladi;

isolation — individual darajadagi ajratishdan tashqari, jamoaviy epidemiologik choralarni ham anglatadigan bo‘ldi.

Bu holat terminologiyaning moslashuvchanligini ko‘rsatadi hamda yangi sharoitga tez moslashishini tasdiqlaydi.

4. Ingliz tilining ustunligi

Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, pandemiya davrida ingliz tili global ilmiy til sifatida ustun mavqega ega bo‘ldi. Ko‘plab yangi terminlar aynan ingliz tilida shakllanib, boshqa tillarga to‘g‘ridan-to‘g‘ri o‘zlashtirildi yoki minimal o‘zgarish bilan qabul qilindi. Bu holat xalqaro ilmiy muloqotni yengillashtirdi, biroq ayrim hollarda milliy tillarda terminologik moslashuv muammolarini keltirib chiqardi.

Umuman olganda, olingan natijalar pandemiya davrida tibbiy terminologiya tizimi jadal rivojlanganini, yangi terminlar, qisqartmalar va semantik o‘zgarishlar

orqali boyiganini ko'rsatadi. Bu jarayon terminologiyani dinamik va moslashuvchan tizim ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi hamda uning zamonaviy tibbiyotdagi ahamiyatini yanada oshiradi.

Muhokama:

Pandemiya sharoitida tibbiy terminologiyani shakllanishi va rivojlanishi zamonaviy ilm-fan va global kommunikatsiya jarayonlari bilan chambarchas bog'liq bo'lib, u tilshunoslik va tibbiyot kesishgan muhim ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. COVID-19 pandemiyasi bu jarayonni keskin tezlashtirib, terminologik tizimning dinamik xususiyatlarini yaqqol namoyon etdi.

Yangi terminlarning shakllanishida birinchi navbatda neologizmlar muhim rol o'ynadi. Pandemiya bilan bog'liq yangi tushunchalarni ifodalash zarurati natijasida mutlaqo yangi terminlar paydo bo'ldi. Masalan, "COVID-19" termini kasallik nomini qisqa va aniq ifodalash uchun yaratilgan bo'lsa, "infodemic" termini esa noto'g'ri axborotlarning tez tarqalishini ifodalovchi yangi lingvistik birlik sifatida shakllandi. Bu holat terminologiyani ijtimoiy va axborot omillari bilan ham bog'liqligini ko'rsatadi.

Shuningdek, qisqartmalar pandemiya davrida keng qo'llanildi. Ular murakkab ilmiy tushunchalarni ixcham va tez ifodalash imkonini berdi. Masalan, SARS-CoV-2 virusi nomining qisqartirilgan shakli bo'lib, ilmiy muloqotda keng qo'llaniladi. Biroq qisqartmalar haddan tashqari ko'payib ketishi ayrim hollarda tushunmovchiliklarga olib kelishi mumkin.

Semantik o'zgarishlar ham pandemiya davrida muhim o'rin tutdi. Oldindan mavjud bo'lgan "karantin" va "izolyatsiya" kabi terminlar yangi kontekstda kengroq ma'noda qo'llanila boshladi. Bu esa terminologiyani moslashuvchanligini ko'rsatadi.

Pandemiya davrida ingliz tilining global ilmiy til sifatidagi ustunligi yanada kuchaydi. Ko'plab terminlar ingliz tilida shakllanib, boshqa tillarga tarjima qilinmasdan qo'llanila boshlandi. Bu holat xalqaro muloqotni yengillashtirsa-da, ayrim tillarda terminologik muvofiqlik muammolarini ham keltirib chiqardi.

Shuningdek, pandemiya terminologiyasi nafaqat tibbiyot, balki ijtimoiy hayotga ham kirib bordi. “Maska rejimi”, “ijtimoiy masofa” kabi terminlar kundalik nutqning bir qismiga aylandi. Bu esa terminologiyaning ijtimoiy funksiyasini ham ko‘rsatadi.

Umuman olganda, pandemiya davrida terminologiyaning tez rivojlanishi ilmiy kommunikatsiya uchun muhim imkoniyatlar yaratdi, biroq uni standartlashtirish va tizimlashtirish zarurati ham ortdi.

Xulosa:

Pandemiya sharoitida tibbiy terminologiya tizimi sezilarli darajada rivojlanib, yangi tushunchalar va atamalar bilan boyidi. COVID-19 pandemiyasi bu jarayonni keskin tezlashtirib, terminologiyaning dinamik va moslashuvchan tizim ekanligini yaqqol namoyon etdi. Yangi terminlar ilmiy va amaliy ehtiyojlar asosida shakllanib, qisqa vaqt ichida global miqyosda keng qo‘llanila boshladi. Bu esa tibbiy terminologiyaning zamonaviy sog‘liqni saqlash tizimidagi muhim o‘rnini yana bir bor tasdiqlaydi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, pandemiya davrida yuzaga kelgan terminlar nafaqat yangi kasalliklarni ifodalash, balki epidemiologik jarayonlarni, profilaktika choralarini va ijtimoiy o‘zgarishlarni tasvirlashda ham muhim vosita bo‘lib xizmat qildi. Neologizmlar, qisqartmalar va semantik kengayishlar terminologik tizimning boyishiga olib keldi hamda ilmiy kommunikatsiyaning tezkorligini oshirdi.

Shu bilan birga, terminlarning tez shakllanishi va keng tarqalishi ularning turlicha talqin qilinishiga yoki noto‘g‘ri qo‘llanilishiga olib kelishi mumkin. Bu esa ilmiy muloqotda noaniqliklarni yuzaga keltirib, ayrim hollarda diagnostik xatolarga sabab bo‘lish ehtimolini oshiradi. Ayniqsa, turli tillarda terminlarning bir xil darajada moslashtirilmasligi global kommunikatsiyada muayyan qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi.

Shu sababli pandemiya davrida va undan keyingi davrda tibbiy terminologiyani standartlashtirish, ularni aniq va bir ma’noli shaklda qo‘llash muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Xalqaro tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilgan terminologik

me'yorlar va tasnif tizimlari bu jarayonda muhim rol o'ynaydi hamda global sog'liqni saqlash tizimida yagona tushuncha va yondashuvni ta'minlaydi.

Umuman olganda, pandemiya sharoitida shakllangan tibbiy terminologiya zamonaviy tibbiyotning rivojlanishini aks ettiruvchi muhim omil bo'lib, u ilmiy tadqiqotlar, klinik amaliyot va xalqaro muloqotda yuqori aniqlik va samaradorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Shu bois ushbu terminologiyani chuqur o'rganish, tizimlashtirish va to'g'ri qo'llash zamonaviy tibbiyot va tibbiy ta'lim uchun dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Boliyev M.N. Lotin tili va tibbiyot terminologiyasi. – Toshkent: Ilm Ziyo, 2011.
2. Rustamova S.Sh., Saydullayeva M.A., Abdullayeva R.M., Israilova M.N., Yuldasheva D.D. Lotin tili va tibbiy terminologiya. – Toshkent, 2017.
3. Umarov X.T. Lotin tili va tibbiy-farmatsevtik terminologiya asoslari. – Toshkent, o'quv qo'llanma.
4. Xo'jayeva L.U., Zohidova X., Rahmatullayeva Z. Lotin tili. – Toshkent, 2005.
5. Lotin tili va tibbiyot terminologiyasi. – Tibbiyot kollejlari uchun darslik. – Toshkent.
6. Чернявский М.Н. Латинский язык и основы медицинской терминологии. – Москва: Медицина.
7. Базарова Л.Х., Суюндиков П.С., Холматов Х.Х. Латинский язык. – Ташкент: Медицина.
8. Цисык А.З. Латинский язык для медицинских вузов. – Минск: БГМУ.
9. Носачёва М.И. Латинский язык и основы медицинской терминологии. – Москва.
10. Дадыева А.А. Латинская фармацевтическая терминология. – Иркутск: ИГМУ.